

L'esquirollet de Vallibona

PORTAVEU DE L'ASSOCIACIÓ CULTURAL "AMICS DE VALLIBONA"

2019: set anys després, tornarem a Pena-Roja

Els joves de Vallibona, Esquirolers de l'any 2017

Dames i autoritats, en la restaurada capella de la Comunió

Sant Domingo, convertit en l'Alberg La Pastora

Manolita "del Garxo" guanyà el nostre concurs de balcons engalanats

La restauració de Santa Àgueda per fi és una realitat

Edita:

Associació Cultural "Amics de Vallibona"

Director:

J. Emili Fonollosa Antolí

Junta Directiva de l'Associació:**President:**

Salvador Oliver Foix

Vicepresident:

J. Emili Fonollosa Antolí

Secretari:

Francisco Jiménez Llaveró

Tresorer:

Vicente Pla Prades

Vocals:

Francisco Vives Pitarch
 Juan Serret Meseguer
 Francisco Roca Boquera
 Juana Meseguer Meseguer
 José Vte. Serret Meseguer
 Angel Castejón Gómez
 Susana Ribes Lluch
 Juan Ramón Segura Mestre

Fotografies:

J.Manuel Serret, Col·lectiu Avinsilona, Jordi Fonollosa, Virgili Verge i J. Emili Fonollosa.

Disseny capçalera: Joan Callergues**Maquetació:** José Carlos Adell Amela**Imprimeix:**

A.G. Castell Impresores, S.L. – Vinaròs.

Dipòsit Legal: CS-258-2008

S'autoritza la reproducció, sense fins comercials, dels continguts d'aquesta revista amb l'obligació d'anunciar el seu origen.

Esta revista està disponible en format PDF a www.vallibona.net.

Revista gratuïta.

La revista no es fa responsable de les opinions de les col·laboracions.

e-mail: webmaster@vallibona.net

Amb el suport de:

SUMARI

Programació de festes
 Activitats de l'Associació
 La sostrada medieval
 Santo Domingo, centre turístic
 Santa Àgueda, restaurada
 Notícies diverses
 Festes d'agost
 De festa en festa
 Col·laboracions especials
 La Pastora
 Notícies curtes
 Fotos diverses
 2019, a Pena- Roja

ACTES D'AGOST 2018 DE L'ASSOCIACIÓ CULTURAL "AMICS DE VALLIBONA"

Divendres, dia 3, a les 18 hores a les antigues escoles, presentació i lliurament de la revista "L'Esquirollet de Vallibona" n° 11.

Dimarts, dia 14, a partir de les 11 hores, repartiment de melons per als fanalets de la processó del Rosari. Després de la processó, lliurament del premi a la millor façana engalanada.

Dimecres, dia 15. Després de la missa major, lliurament del guardó "L'Esquirollet de l'any" 2018.

Durant les misses, repartiment dels gojos de S. Domingo, Santa Àgueda i el beat Maties Cardona.

COMPLETA AGENDA D'ACTES PER A LES FESTES D'AGOST

Vallibona celebra les seues festes del 3 al 12 d'agost amb una agenda carregada d'actes per a tots. Així, la Xaranga New Soroll serà l'encarregada d'inaugurar l'Abeurador. El dissabte 4, tindrà lloc el dia de Santo Domingo, la proclamació de les Dames, Festeres i Reines del municipi i ball amb l'orquestra Tucan. El cap de setmana acabarà el diumenge 5 amb el sopar dels jubilats i cinema.

El dilluns se celebrarà Santa Àgueda i hi haurà un sopar popular. El dimarts, sardina popular i discomòbil. El dimecres 8 els xiquets gaudiran d'un parc infantil i hi haurà sopar popular. L'endemà se celebrarà la Fira d'Abril, el concurs de paelles i un sopar amb ball i música del Duo Triband.

La setmana continuarà el divendres 10 amb la festa de l'aigua i la festa eivissenca. El dissabte hi haurà un concert de jazz en l'Hostal, tardeo i música amb Rafa Galiano i l'orquestra Top Zero. Els festejos finalitzaran el diumenge amb un concert d'òrgan en l'església oferit per Anna Serret i l'actuació de la rondalla. Més avant, fora de festes, hi haurà alguna activitat més.

ACTIVITATS D'AMICS DE VALLIBONA

EMILI FONOLLOSA

Un dels primers actes de la completa programació del mes d'agost preparada a Vallibona per la Comissió de Festes, Ajuntament i entitats culturals va ser la presentació oficial de la revista anual sobre el present i el passat de Vallibona que cada any edita gratuïtament l'associació cultural "Amics de Vallibona".

Les antigues escoles van acollir la presentació del número corresponent al 2017 que no era un qualsevol, ja que arribava al número 10. Això es va voler remarcar de seguida pel president de l'associació Salvador Oliver i el coordinador de la revista que és qui subscriu. Si ja són deu anys editant la revista és sobretot per la col·laboració de la Diputació Provincial, dins de la seua línia de suport a les entitats culturals dels nostres pobles. També ha estat possible perdurar en el temps per l'interès de diversos vallibonencs, a més dels col·lectius del poble i l'Ajuntament, als qual els agrada de forma desinteressada recordar i recuperar la història i tradicions vallibonenques i deixar constància de l'evolució de Vallibona any rere any. Per tant, a tots ells se'ls van donar les gràcies en aquesta presentació a la qual assistí l'alcalde Juanjo Palomo. Abans de repassar alguns dels continguts, es va voler destacar també que aquest número 10 era el segon que es feia a tot color, la qual cosa ha estat possible per la bona predisposició de la impremta Castell i el seu maquetador José Carlos Adell Amela. També com sempre es ressaltà que la revista és totalment debades, i es lliura a qui li interessa sense necessitat de ser soci de l'entitat. Com que no hi ha cap intenció de traure guanys, no s'inclou cap publicitat.

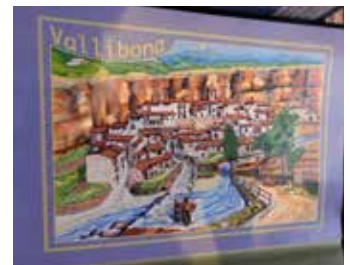
En aquest número 10 hi ha diversos temes de relleu ja que des de l'agost de l'any anterior Vallibona ha passat per moments importants com la porta santa de S.Domingo, les inauguracions del museu del carboneig i l'alberg municipal, la recuperació de la carbonera i la restauració de la Capella de la Comunió i la sostrada medieval de l'església. També han hagut novetats respecte a les dues ermites del poble i les carreteres, encara que la més recent referida a la inversió a la carretera de Querol a Vallibona es va saber ja amb la revista impresa. També es va destacar en la presentació el complet paquet de col·laboracions en temes sobre història i records del poble amb magnífics treballs que han fet arribar diverses persones, algunes de les quals aporten coses tots els anys. Els integrants de l'associació van anar repartint la revista més tard i en dies posteriors entre els socis i també no socis

qui no pogueren assistir a la presentació. Alhora que es presentava la revista, es penjava en format digital a la web de l'associació, descarregable en format pdf. A www.vallibona.net també estan tots els números anteriors.

CALENDARI

Oliver va donar a conèixer l'edició d'un nou calendari del poble, com ja es va fer fa dos anys i el qual tindria una vista de Vallibona mig real-mig fantasia, creada per J.C. Adell Amela. La recaptació que s'aconsegueix anirà destinada a la protecció del patrimoni de Vallibona, com ja es va fer en la primera edició.

HIMNE I GOJOS

En la romeria a Sant Domingo, l'associació va repartir l'Himne a Sant Domingo patró de Vallibona. A més de la lletra, composta per mossèn Blai Boix el 1900, també estava la partitura de la música creada pel beat mossèn Josep M. Peris. A l'altra banda del full, estaven també els gojos al patró, en edició especial per aquest aniversari.

"Amics de Vallibona" per altra banda tampoc no va faltar a la romeria de Santa Àgueda. Així, va col·laborar en la preparació de l'esmorzar amb què sempre obsequia als romeus el concessionari Citroën (Grupo Castejón) de Vinaròs i va repartir entre els presents a la missa els gojos de la patrona vallibonenca. En la missa del beat Maties Cardona també es repartiren els gojos per part de la nostra associació.

CONCURSOS DE FANALETES I DE BALCONS

El dia de la vespra de la Mare de Déu d'Agost, participació important com sempre d'"Amics de Vallibona". A mig matí es van anar repartint als xiquets i xiquetes del poble els melons de moro amb els quals confeccionar els tradicionals fanalets de cara a la processó de les torxes. "Amics de Vallibona" comprà vora un centenar de melons i en va haver-hi per a tots perquè fins i tot en van sobrar. Les torxes que repartí la parròquia i els fanalets, amb els ciris encesos dins, donaren eixa acostumada solemnitat a la processó que es va fer pel recorregut habitual. Durant la processó, diversos balcons estaven engalanats; de nou vam organitzar el concurs que en aquesta vegada va ser guanyat per Manolita, "del Garxo",

A la guanyadora se li lliurà en acabar la processó, el corresponent pergami emmarcat. Va omplir de bànues les finestres i balcons de la seua casa, destacant una bànuia feta en la tècnica de patchwork. Com que el concurs de fanalets no tenia

primer guanyador, per a tots els que participaren l'associació els va donar una bossa de llepolies i també n'hi hagué per a reines, dames i festers.

ESQUIROLER 2017 ALS TRES XIQUETS DEL POBLE

El dia de la Mare de Déu, per seguir el costum i aprofitar un acte tan solemne de la missa major d'eixe dia tan important per a l'Església, vam fer el lliurament de la distinció de l'Esquiroler de l'any 2017. Aquesta vegada l'associació no va voler premiar una persona en concret sinó tres alhora. Es decidí distingir els tres xiquets i xiquetes que viuen tot l'any

al poble, la qual cosa dóna esperances de que Vallibona no acabe totalment despoblada en un futur en èpoques que no són les pròpies de vacances i és que avui en dia no arriben a mig centenar els qui hi viuen de forma permanent. Així, l'Esquiroler

2017 va ser per a Maialen Monfort Pérez de Cárcamo i els germans Violeta i Albert Palomo Navarro; la primera és la filla del metge del poble i els germans, són els fills de l'alcalde. Els germans, en rebre el guardó (Maialen estava absent per viatge), van dir que "som els encarregats de defensar aquest forma de viure". Van donar les gràcies a tota la gent del poble "ja que formen una part molt important de les nostres vides, hem tingut la sort de nàixer i créixer en este poble i passe el que passe, en el futur Vallibona sempre anirà amb nosaltres".

L'alcalde Juanjo Palomo en el seu parlament final, va destacar que "molts de pobles de l'interior valencià tenim un problema molt greu, el despoblament i l'envelliment, dues combinacions de difícil solució, però cal trobar-ne una, no és possible que els nostres joves se'n vagen fora a preparar-se i formar-se i no tornen als seus pobles, cal revertir esta situació, els pobles no poden perdre més capital humà, més enginy, més iniciativa, hem d'intentar que això canvie".

Els tres xiquets van rebre de mans del nostre president Sal-

vador Oliver, el pergami emmarcat que els acredita com a Esquiroler 2017.

Després de la missa també la nostra associació va fer el lliurament als presents d'una nova làmina que ha confeccionat l'entitat, dedicada a l'Himne a Vallibona. Per altra banda, de nou un bon nombre de balcons del nostre poble durant les festes lluïren les banderoles de colors que va confeccionar l'associació anys enrere.

PÀGINA WEB

Durant el mes d'agost ja es van anar penjant vídeos i fotos de les activitats festives d'eixe mes a la nostra pàgina web, www.vallibona.net la qual es podia actualitzar des de Vallibona gràcies al suport tècnic de l'Ajuntament. A la pàgina web es poden descarregar en format pdf tots els números de "L'Esquirollet". A més, es poden veure tots els continguts inclosos des que es va crear el 1999 ja que no se'n lleva cap, tot i ocupar cada vegada més espai, gràcies a la gentilesa de l'empresa informàtica Sigev.

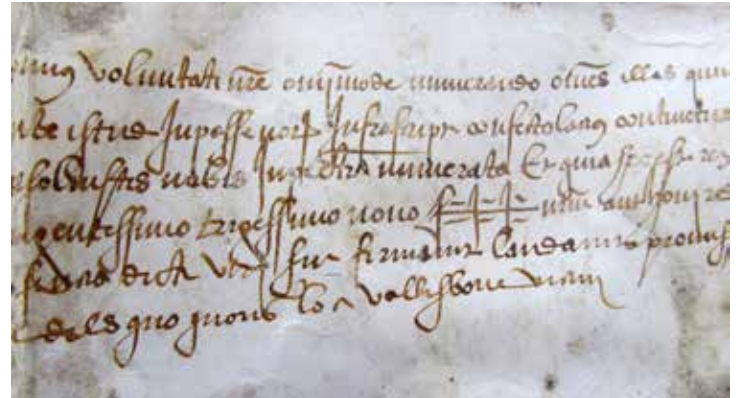
Al pont del Pilar, "Amics de Vallibona" començà a repartir els calendaris del 2018, editats a benefici de la restauració de Santa Àgueda.

PERGAMINO

El historiador vinarocense Alfredo Gómez, també por mediació de Amics de Vallibona, entregó para el patrimonio vallibonense un antiguo pergamino medieval de Vallibona, donde constan una gran cantidad de datos de interés y da idea de la importancia que llegó a tener este municipio.

Enmarcado, para que pueda ser expuesto y contemplado por todos, se trata de un gran pergamino datado en el año 1539. Escrito en latín, se trata de un documento de compra-venta y deuda censal de una masía de Vallibona, situado en la partida del Molí Draper, hecha por los cónyuges Antoni Redón y Ursola, a favor de Jaume Juny, habitantes de dicha locali-

dad, ante el notario Miquel Pere. Su interés radica no solo en su antigüedad, su buen estado de conservación, sino en su contenido en el cual se citan nombres propios, partidas de la población, se cita la existencia de un molino textil, además de su interés documental en el cual se especifica un préstamo censal sobre dicha masía de 55 libras a dicho matrimonio a cambio de un interés anual de 91 sueldos y 8 dineros.

Llegint la nostra revista a Santa Àgueda

A Ràdio Ulldecona van parlar de la nostra revista

LA SOSTRADA MEDIEVAL I LA CAPELLA DE LA COMUNIÓ

EL TRESOR OCULT DE VALLIBONA

ALICIA COSCOLLANO

Al patrimoni natural més silvestre i autèntic, se suma un patrimoni sorprenent que s'ha anat restaurat i recuperant en les últimes dècades

Oculata al sostre medieval de l'església de l'Assumpció, la bellesa de les pintures de les bigues de l'entramat del sostre esperava per a ser descoberta al món.

Els enamorats de Vallibona ja coneixíem els seus carrers de estampa de postal, el seu emplaçament a una de les valls més desbordants de bellesa i més intactes de l'interior recondit del País Valencià, els seus racons inesperats que t'omplen de

vitalitat i connexió amb la natura, el seu silenci de segles que t'acompanya pels carrers d'arquitectura popular amb flaires i olors a llenya i horitzons propers a resguard dels vents.

Ara, a totes aquestes qualitats del patrimoni natural més silvestre i autèntic, se suma un patrimoni sorprenent que s'ha anat restaurat i recuperant en les últimes dècades. Oculata al sostre medieval de l'església de l'Assumpció, la bellesa de les pintures de les bigues de l'entramat del sostre esperava per a ser descoberta al món.

Entre els seus 90 habitants, els esquerps penya-segats i els meandres del riu Cervol, el passat d'aquest municipi carboner esperava en silenci el seu moment entre les cúpules barroques. És, com esmenta el llibre "Art i Arquitectura a l'Església de l'Assumpció de Vallibona", editat per

l'Ajuntament de Vallibona i dissenyat, maquetat i imprès en la Impremta Provincial de la Diputació de Castelló, "l'església que no veiem". El llibre, escrit per Arturo Zaragoza Catalán; Mn. Joaquín Iturat García i Josep Lluís Gil Cabrera, també indica respecte a les peces -actualment exposades a la capella de l'Assumpció del conegut temple-, "per a l'estudi del temple medieval amagat és necessari lliscar entre el fosc, reduït i polsegós espai (de sòl insegur) que hi ha entre la volta de barandat construïda en el segle XVIII i la coberta medieval. Sobre les voltes construïdes en el S. XVIII pot veure's, descansant en arcs diafragmàtics de pedra, de traçat apuntat i 11'40 metres de llum, la sostrada medieval".

Així, els arcs de diafragma el sostre pintat descobert ofereixen pintures de gran originalitat i un cromatisme captivadors que confereixen, inusualment, un gran pinzellada d'actualitat i una imatge moderna i policromada de les il·lustracions realitzades sobre fusta de pi.

Les primeres anàlisis efectuats a l'edifici de 1990, segons indica el catàleg, l'estudi previ i el projecte de restauració realitzats entre 2005 i 2007 pels arquitectes Fernando Vegas i Camilla Mileto, així com la restauració de les bigues i postetes desaparellades de la coberta, restaurades per l'Institut Valencià de Restauració i Conservació, IVACOR, permeten restituir l'església medieval i la seua coberta. El sostre està conformat per set peces seriadades, com ara permòdols o mènsules; tauleta d'ajust; bigues; cabirons; postetes; llistons; post o taules. Les inscripcions són cúfiques o llatines i les més captivadores, però, són les pintures de roleus vegetals o temes geomètrics realitzades amb mestria. Escudets, franges, cal·ligrafia cúfica i llatina, flora estilitzada i animals i figures humanes conformen una pintura fantàstica que desborda imaginació.

També hi trobem escenes cortesanes i mitològiques i algunes il·lustracions que es poden trobar com alguns rars exemples en el món italià medieval i en la marginalia de llibres il·luminats, com ara el cap de biga que trau la llengua.

Malgrat la diversitat de temàtiques que il·lustren el sostre, el més segur es que va ser construït d'una sola vegada. La magnífica troballa del sostre medieval de l'església de Vallibona resulta, finalment, un capítol més del desconegut i

fascinants exemplars medievals de l'antic regne de València farcida d'antigues tradicions mediterrània de la nova figuració de l'Europa cristiana.

VALLIBONA REVIU LA SEUA HISTÒRIA AMB UNA MIRADA AGRAÏDA AL SEU PASSAT

MOSSÉN PACO VIVES

Quan un poble petit com Vallibona, en ple mes d'agost que tothom està de vacances, es convocat a l'església, amb la presència del Sr. Bisbe de la Diòcesi i nombroses autoritats autonòmiques, provincials, comarcals i veïnals, això és més que un fet, això és un símbol, símbol de festa, de festa grossa.

Sí, festa grossa, perquè el diumenge, dia 13 d'agost, don Enrique Benavent, Bisbe de Tortosa, beneí "l'exposició-centre d'interpretació" d'una quarta part de les taules i bigues de fusta decorada, amb unes característiques que les fan, a criteri dels experts, úniques, i que durant set segles havien format part del primer sostre mudèjar de l'església parroquial de l'Assumpció de Vallibona. Les altres tres quartes parts estan encara en el lloc corresponent.

Fa uns anys, en ocasió de l'arranjament d'una part de la teulada que va fer la Direcció General de Patrimoni Cultural de la Comunitat Valenciana, es baixaren les taules i bigues i, durant aquest temps, IVACOR, Institut Valencià de Conservació i Restauració, n'ha fet una neteja a fons, les ha tornat a Vallibona i ara es poden visitar en el lloc de l'antiga Capella de la Comunió, arranjada adequadament per aquesta exposició permanent.

La celebració tingué tres parts: Començà amb la santa Missa presidida pel Sr. Bisbe i concelebrada per Mn. Joan Andrés, rector de la parròquia, Mn. Víctor Cardona, ecònom del Bisbat de Tortosa, i Mn. Paco Vives, fill del poble. Fou una Missa molt solemne, amb una gran participació de tot el poble que omplia l'església de gom a gom. Poques vegades s'ha vist que els cants d'una celebració, alguns molt antics i propis de Vallibona, com l'himne a Sant Domingo, patró del poble, el "Padrenuestro", el "Angélico sustento" i l'himne de Vallibona, acompanyats per guitarres, mandúrries, acordió ... i per l'orgue, recentment restaurat per Rossend Aymí i tocat per la vallibonenca Anna Serret, foren cantats amb tant

d'entusiasme per tot el poble. Hi hagueren moltes llàgrimes d'emoció.

La segona part la presentà Mn. Víctor Cardona, Delegat de mitjans de comunicació del Bisbat, i tingueren lloc els discursos dels representants de totes les entitats que han fet possible aquesta recuperació: La Parròquia, la Generalitat valenciana, la Diputació de Castelló, l'Ajuntament de Vallibona i el Bisbat de Tortosa. El Sr. Bisbe tancà els parlaments amb unes paraules d'alegria, satisfacció i d'agraïment. Poques vegades s'ha vist el treball de conjunt de totes les entitats. No podia faltar la paraula de l'arquitecte Arturo Zaragozá, ànima d'aquesta restauració, que repartí en aquell moment un folletó, escrit per ell, que ja havia fet en el seu temps la tesis doctoral, titulat: "L'Església parroquial de Vallibona i els sostres pintats medievals valencians", editat per la Conselleria de Cultura de la Generalitat. Tenint tots el folletó a les mans, feu una entenedora xerrada sobre el sostre medieval de l'Església de Vallibona. Tots els parlaments foren molts aplaudits. Totes les entitats implicades han quedat molt satisfetes del treball que s'ha portat a terme.

A continuació –i tercera part- tots els assistents van poder visitar, per grups, l'exposició dels treballs realitzats, que podien seguir amb les explicacions de l'arquitecte Arturo Zaragozá. Alguns mitjants de comunicació han titulat les

seues cròniques com per exemple: "El tresor que amaga Vallibona". Amaga, sí, perquè està en un lloc on normalment no es puja, a no ser per experts interessats, però els fills de Vallibona tothom sabia que estava aquest tresor: "Les antoves" que en deiem. S'havien fet molts projectes, però cap d'ells havia arribat a terme. En aquesta ocasió la realitat ha superat la ficció, ja que després de la neteja de les taules, cabirons i vigues, la qualitat de les pintures han sorprès a tots els experts. Arturo Saragozá deia: "Una de les sales que més expectació i visites tindria el Museu del Prado, en el cas de tenir-les, seria la dedicada a les decoracions d'aquesta coberta medieval". Els experts que durant aquest temps han visitat la resta de taules que encara hi ha al sostre, tres quartes parts, destaquen que si s'han conservat al llarg dels segles és per el grossor d'argila que protegia les taules, cosa que està essent motiu d'estudi pels especialistes. Tenim la sort de poder veure-les mitjançant un vídeo que els organitzadors han facilitat a la mateixa sala de l'exposició.

ADMINISTRACIONES Y OBISPADO PONEN EN VALOR LAS DECORACIONES MEDIEVALES

EMILI FONOLLOSA

Las tablas de madera decoradas de la cubierta mudéjar de la iglesia parroquial de la Asunción, con algunas características que las hacen únicas, han vuelto a Vallibona, tras ser restauradas y pueden ser visitables en la rejuvenecida capilla de la comunión, desde este domingo pasado cuando las bendijo el obispo de Tortosa Enrique Benavent en un solemne acto ante numerosas autoridades.

Administraciones políticas y eclesiásticas han coordinado esfuerzos para hacerlo posible. El Obispado ha restaurado y adecuado la capilla, la Dirección General de Patrimonio cultural realizó obras en la cubierta y el Instituto Valenciano de Conservación y Restauración IVACOR, ha restaurado las tablas que se exponen. La imprenta de la Diputación de Castellón, por su lado, editará un libro sobre la iglesia vallibonense. Todo esto se trata del primer paso para que en un futuro este "tesoro" que en buena parte aún permanece oculto en la antigua cubierta medieval, pueda ser visitable y para lo cual se contará con otras ayudas como la de la Fundació Blasco de Alagón.

Una de las salas que mayor expectación y número visitas tendría el Museo del Prado sería la dedicada a las decoraciones de esta cubierta medieval, si la tuviera, según aseguró Arturo Zaragoza, inspector de Patrimonio de la Generalitat Valenciana, quien destacó que si se han conservado a lo largo de los siglos es por el grosor de la arcilla que protegía la cubierta, cuyas singulares características está siendo motivo de estudio por especialistas.

El alcalde Juan José Palomo agradeció el interés y el esfuerzo del Obispado por restaurar la capilla, mientras el párroco Joan Andrés destacó la celeridad con que se han hecho las obras. El obispo por su parte remarcó la colaboración de la Diputación y Conselleria por preservar el patrimonio vallibonense, recordando que hace un año ya estuvo con motivo de la conclusión de la restauración de la ermita de Santo Domingo.

El vicepresidente de la Diputación Andrés Martínez añadió a la celebración la

confirmación de que ya este mismo año se van a llevar a cabo las tantos años esperadas obras de mejora de la carretera de acceso al municipio, la CV-111. El conseller d'Educació i Cultura Vicent Marzá, en el libretto editado sobre esta restauración, alaba que "este inesperado tesoro artístico se queda donde toca, en su lugar de origen".

La inauguración de la conversión de dicha capilla en espacio museístico vino precedida de una misa oficiada por el obispo. Al terminar y tras los parlamentos, Zaragoza hizo de guía para dar detalles de la restauración de las tablas medievales, remarcando que solo se ha recuperado por ahora el cinco por ciento de todo el "tesoro" que "esconde" la iglesia en su cubierta. De hecho, avanzó que hay un proyecto de hacer visitable la cubierta donde tanto artesanado de interés queda por descubrir. Esta valiosa cubierta puede observarse a través del vídeo que se ha elaborado y que se estrenó en este acto inaugural.

A Vallibona acudieron para asistir a esta inauguración, además de los citados, el delegado del Consell en Castellón Adolf Sanmartín, el diputado Santiago Pérez, los alcaldes de Todolella y Cincorres y representantes de la Conselleria de Cultura y la Agencia Valencia de Turisme. Durante esta inauguración sonó el restaurado órgano de la iglesia, gracias a la pianista Anna Serret.

El techo medieval de la iglesia de Vallibona, construido en

los primeros años del siglo XIV, es prácticamente el más rico en imágenes de los valencianos y la mejor síntesis de tradiciones andalusíes y europeas. Las tablas restauradas muestran temas decorativos como el de un caballero con un escudo con la media luna, una riquísima heráldica, curiosísimas representaciones de demonios y de aves, una mujer desnuda con un jarrón o botella (representación de carácter moralizante de la mujer que pierde la dignidad), escenas mitológicas de difícil interpretación, inscripciones cúficas o latinas piadosas e incluso formas fálicas. Con todo, algunas de las más interesantes son únicamente pinturas de rodillos vegetales, o temas geométricos, de excelente ejecución.

Hace unos once años se hicieron los primeros trabajos para evitar que se acabaran borrando y entonces se decidió desmontar varias vigas para ser limpiadas de humedades y microorganismos, para luego proceder a recuperar la policromía y dibujos originales.

Estas decoraciones recuperadas han despertado tanto interés que durante la llegada de las vigas, estuvo presente, llegado desde Barcelona el arquitecto Carles Brull, que está redactando el proyecto de restauración de la fachada del nacimiento de la Sagrada Familia y también ha sido el responsable de la restauración del castillo de Miravet y de la cartuja de Scala Dei. Brull. Estuvo con el arquitecto de la Consejería de Cultura, responsable de Patrimonio, Arturo Zaragoza.

Recientemente, también acudió a Vallibona para observar la evolución de las obras de la capilla y el estado del artesanado que aún permanece en el lugar original Joan Fuguet, máxima autoridad académica de Cataluña en temas medievales, especialmente de vigas decoradas. Estuvo acompañado también por Zaragoza y por y el ecónomo del obispado de Tortosa. Victor Cardona.

La empresa Construcciones Artola, que ha hecho las obras de la capilla, fue los encargados bajo la supervisión de técnicos de patrimonio de la Conselleria, de colocar en sus paredes las diferentes piezas de madera que han recuperado la decoración original, después de haber pasado por los talleres del IVACOR. Algunas de esas piezas restauradas han quedado por ahora guardadas en un espacio de la iglesia aún no visitable.

El 6 de julio, llegaron en un transporte especial en Vallibona todas estas piezas de madera, que están consideradas los ejemplos más valiosos de artesanado medieval en la Comunidad Valenciana, por sus especiales características ya que probablemente fue la reina Blanca de Anjou la que trajo hasta Vallibona su taller real, que era el mejor en pintura de techos en Europa en ese momento, según Zaragoza.

CONFERÈNCIA SOBRE EL SOSTRE DE L'ESGLÉSIA

El Grup de debat i recerca Tràngol oferí a Vinaròs la conferència "Una troballa excepcional: les pintures medievals de Vallibona", amb l'arquitecte-inspector de patrimoni de la Generalitat Valenciana, Arturo Zaragoza Catalán. Aquestes pintures es troben en els sostres de l'església medieval de Vallibona, un sostre construït en els primers anys del segle XIV. Actualment es considerat com el més ric en imatges dels valencians i la millor síntesi de tradicions andalusines i europees. Parcialment. s'han restaurat i posat en valor perquè en públic visitant puga gaudir-ne. Les taules restaurades mostren temes decoratius com el d'un cavaller amb un escut amb la mitjana lluna, una riquíssima heràldica, curiosíssimes representacions de dimonis i d'aus, una dona nua amb un pitxer o botella (potser representació de caràcter moralitzador de la dona que perd la dignitat, Eclesiàstic, 26 escenes mitològiques de difícil interpretació, i inscripcions cúfiques o llatines piadoses.

UN LLIBRE SOBRE LES DECORACIONS MEDIJEVALS

EMILI FONOLLOSA

El dissabte 9 de desembre l'església parroquial de Vallibona acollí un acte inusual com va ser la presentació d'un llibre i és que està dedicat a la mateixa església i en concret a la seua valuosa teulada medieval, part de la qual està ja restaurada i té decoracions considerades úniques a Espanya i pràcticament a tota Europa.

El llibre, titulat "Art i arquitectura a l'església de l'Assumpció de Vallibona" està escrit per Arturo Zaragozá, Joaquim Iturat i Josep Lluís Gil, mentre que n'ha fet les fotografies Carlos Martínez. Està editat per l'Ajuntament de Vallibona i ha estat imprès per gentilesa i patrocini de la Diputació de Castelló. El llibre conté uns interessants articles d'investigació escrits pels tres autors, els quals coneixen molt bé la importància d'este sostre. Així mateix, es fa una aproximació a la també rica orfebreria de la parròquia vallibonenca. Està il·lustrat amb imatges de gran qualitat per l'esmentat Martínez que contribueixen a donar relleu a tot allò que conté la teulada.

Les primeres pàgines del llibre contenen salutacions del conseller d'Educació i Cultura Vicent Marzá, el president de la Diputació Javier Moliner, el bisbe de Tortosa Enrique Benavent, l'exrector de la parròquia de Vallibona mossèn Joan Andrés i l'alcalde vallibonenc Juan José Palomo.

El llibre és un primer pas per posar en valor el ric patrimoni vallibonenc, com es va dir en la presentació, conduïda pel president de l'associació cultural "Amics de Vallibona" Salvador Oliver, i a la qual assistiren més d'un centenar de persones. Els qui intervingueren coincidiren en destacar la importància de què l'engegada restauració dels taulons decorats tinga continuïtat i es complete.

POESIAS

Poemas de Carmen Mestre Messeguer

POEMA AMAR

Amar es la gracia delicada del cisne azul,
y de las rosas, rosa.
Amar la luz del alba y de las estrellas que se abren,
y de las sonrisas que se alargan.
Amar es lo más bello del planeta Tierra.
Amar es lo más profundo del corazón.
Amar es la plenitud del árbol.
Amar la música del agua y la dulzura de la fruta
y las dulzuras de las almas dulces.
Amar lo amable no es amor.
Amar es ponerse de almohada por el cansancio de cada
día, es ponerse de sol vivo en el ansia de la semilla ciega,
que perdió el rumbo de la luz aprisionada por la tierra,
vendida por su misma tierra.
Amar es desenredar marañas de caminos en las tinieblas.
Amar es ser camino y ser escala.
Amor es este amar lo que nos duele, lo que nos sangra
bien adentro, es entrarse en las entrañas de la noche y
adivinanza de la estrella.
Amor es amar desde la raíz negra.
Amar es perdonar y lo que es más perdonar, es comprender.
Ar es morir de tu amor, y tú la que amas, morir en vivo,
clavada en la cruz y no poder resucitar.
Eso es amar.

PARADOS

No desesperes, no llores, no agonices
arranca esa flecha de tú corazón
levanta los ojos, mira el inmenso cielo
llena tu alma con un poco de ilusión.
¿No cuida Dios de las aves
dándoles vida y sustento?
y al hombre su principal "Criatura"
¿No le abrirá la puerta
para poderse refugiar?
¿No le ofrecerá un madero
para en medio de esta tormenta
asirse y no naufragar?
Estás quizá pasando hambre
hambre con "H" en mayúscula
y te están oprimiendo la "o" de orgullo
hasta dejarla en minúscula.
Todo lo ves negro
te sientes impotente
no sabes qué dirección tomar
pero ahora toma la más sana
conformación, buscar y luchar.
Siempre se encuentra un camino
en la negra oscuridad
siempre aparece una estrella
para poderlo alumbrar.
¡Arribal ¡Sigue ese caminol
Para con la tibia luz llegar
al más bello de los ideales
que no son otros que
paz, trabajo y libertad.

SANTO DOMINGO S'ESTRENA COM A CENTRE TURÍSTIC

LA ERMITA, CENTRO DE NATURALEZA Y ALBERGUE

EMILI FONOLLOSA

Entre Rossell y Vallibona, junto a una serpenteante y estrecha carretera que sigue el curso del río Cervol, la ermita dedicada al patrón vallibonense, Santo Domingo, en pleno corazón de la Tinença de Benifassà, se ha convertido desde el pasado mes de octubre en un centro de educación ambiental y albergue.

Las edificaciones anexas a la iglesia del ermitorio han adoptado el nombre de "la Pastora", en recuerdo del conocido guerrillero, para acoger desde ahora a excursionistas, grupos de escolares y cualquier amante de la rica fauna y flora de estas comarcas. El Ayuntamiento de Vallibona adjudicó a La Pastora Cooperativa, compuesta por un grupo de entusiastas jóvenes, la explotación de estas amplias instalaciones que han sido montadas con mucho cuidado. Así, los muebles proceden del País Vasco, son de explotaciones madereras sostenibles y han sido tratados con un aceite especial y cera de abeja para que se conserven mejor. En el comedor, se sirven productos de proximidad y lo más ecológico posible,

incluido el aceite. Las antiguas cuadras, donde se guardaba el ganado y los caballos, se han convertido ahora en el comedor general del recinto y hay más de cincuenta literas para dar capacidad a amplios grupos.

Se aprovecha todo aquello que era recuperable, como un viejo horno moruno y una "pastera", que se usaba para elaborar el pan. También hay la posibilidad de realizar exposiciones fotográficas y de pintura, pues espacio hay de sobra. Un edificio anexo a lo que es propiamente el albergue y centro de natura será convertido en vivienda de turismo rural.

La Pastora Cooperativa quiere que cada habitación y dependencia tenga un nombre vinculado a la comarca, así que anima a los visitantes a que aporten ideas, a partir de tres propuestas, una de los maquis que hubo en la comarca, como el propio Florencio Pla "la Pastora"; otra, nombres de estrellas y la tercera, personajes mitológicos o reales de Els Ports, como el Onso de la Mata.

Aprovechando el puente del Pilar, se celebró una jornada de puertas abiertas para dar a conocer estas instalaciones, situadas en un «entorno inigualable», como destaca el consistorio de Vallibona.

Vanessa Abad, portavoz de la cooperativa, mostraba su satisfacción por la gran cantidad de gente que había acudido a la jornada "inaugural". "Queremos hacer numerosas actividades, los de la cooperativa somos gente que venimos de la educación ambiental, queremos escuchar las historias que nos cuente la gente que venga a aquí y registrarlas para que luego nosotros las podamos difundir". "Nuestro proyecto es totalmente sostenible, ecológico, haremos talleres, cursos, agricultura ecológica..." concluía.

Para contactar, hay varias posibilidades:

<http://lapastora.coop/>

<https://www.facebook.com/lapastoracoop>

info@lapastora.coop y teléfono 964 63 77 58

SANTA ÀGUEDA: ¡POR FIN!

DIPUTACIÓ Y GENERALITAT SALVAN LA DETERIORADA ERMITA ROMÁNICA

EMILI FONOLLOSA

Son innumerables los ermitorios que pueblan las agrestes tierras de la comarca de Els Ports. Son en su mayoría conocidos por las peregrinaciones anuales que precisamente en su mayor parte se realizan desde este mes de mayo y el verano.

Uno de estos ermitorios está situado a más de mil metros de altitud y es de difícil acceso por lo que su ancestral rogativa acabó perdiéndose coincidiendo con el éxodo rural, aunque se ha logrado recuperar en las últimas décadas. Se trata de la ermita dedicada a la patrona de Vallibona Santa Àgueda,

cuya relevancia no está en esa peregrinación sino en la importancia en sí de este edificio por su antigüedad y ser uno de los escasos ejemplos de Románico de reconquista en las tierras valencianas, como destacan los expertos en arte.

La deteriorada ermita, en el término municipal de Vallibona pero cerca del de Morella, perdurará en el tiempo ya que unas obras de urgencia costeadas por la Diputación Provincial y la Generalitat han actuado en los últimos meses en las partes más necesitadas y evitarán que acabe desmoronándose.

La dirección de la obra ha ido a cargo del arquitecto municipal vallibonense, Alejandro Rubert, con el asesoramiento del inspector de Patrimonio en Castellón de la Conselleria de Cultura Arturo Zaragoza. La empresa que ka ha hecho es Construcciones Rabaza de Morella, con un presupuesto inicial de Diputación de 27.000 euros, al que se han añadido 13.500 euros otorgados por Presidencia de la Generalitat. Las obras han consistido básicamente en sustituir el tejado, que estaba en muy mal estado y también se aprovecha para renovar el pavimento, cuyas baldosas estaban rotas en su mayor parte. Las obras no son muy complicadas, el principal problema es sobre todo porque la ermita no tiene un fácil acceso.

Se han hecho además catas arqueológicas para ver si en el subsuelo había algo de interés. Al retirarse las tejas, se ha visto que algunas todavía estaban en buen estado, por lo que se han podido reaprovechar.

Zaragoza nos decía que este edificio es de gran valor, destacando su bóveda de cañón, del siglo XIII. "Está situado en un lugar muy importante en aquellas épocas porque por allí pasaban las principales cañadas de ganado que iban desde Aragón hasta la costa, o sea, que si está en ese lugar no es por casualidad".

La restauración de esta emblemática y pequeña ermita, situada a 1.180 metros de altitud, cerca de la carretera CV-111 que comunica el puerto de Querol con Vallibona, ha sido una de las más viejas y persistentes reivindicaciones patrimoniales de la comarca de Els Ports. Ante la falta de inversión por parte de la administración pública, se promovieron varias iniciativas privadas para recaudar dinero, con el que emprender estas

obras urgentes que por fin están siendo realidad, finalmente gracias a los estamentos oficiales, en concreto la Diputación y la Generalidad.

En la romería que se hará este mes de agosto, coincidiendo con las fiestas mayores de Vallibona, y si se cumplen los plazos de las obras, la celebración litúrgica podrá hacerse con total tranquilidad en su interior, sin ningún riesgo. En los últimos años, en varias ocasiones se prefirió trasladarla al exterior para evitar cualquier peligro de que hubiera algún desprendimiento, dado el alarmante deterioro que presentaba.

NOTICIES DIVERSES

LA DIPUTACIÓN HA DESTINADO 800.000 EUROS A LA CARRETERA DE VALLIBONA

EMILI FONOLLOSA

La Diputación Provincial ha destinado 800.000 euros a mejorar la angosta carretera CV-111 que es el acceso a la población de Vallibona desde el puerto de Querol, en la N-232. Las obras comenzaron en la última semana de septiembre para así tener ya listo lo antes posible el tramo que está a mayor altura del nivel del mar, pero no acabaron hasta este pasado mayo.

Esta inversión se produce después de muchos años de reivindicaciones desde Vallibona ya que se trata de un vial de una gran estrechez, con numerosas curvas y que cada invierno se ve perjudicado por la acción de las máquinas quitanieves.

La inversión ha afectado a 9 de los 16 kilómetros de su trazado, es decir, los que estaban en peor estado y no habían sido renovados, como ha destacado el diputado provincial responsable de carreteras Juan Bautista Juan. Se intervino también en algunas cunetas para cubrir las de hormigón de manera que prácticamente todo el tramo afectado tiene ahora unos 5 metros de anchura de rodadura.

La Diputación de Castellón aprobó una modificación de créditos en la que se incluye esta actuación, junto con otras en diferentes carreteras de la provincia.

El alcalde de Vallibona Juan José Palomo ha valorado esta inversión recordando los muchos años que los vallibonenses llevaban reclamando una actuación importante y que no se limitara a tapar baches como había ido ocurriendo hasta la fecha.

Cabe recordar que a finales de la década de los 90, el entonces presidente de la Diputación Provincial Carlos Fabra adquirió el compromiso de destinar cada año una cantidad para ir mejorando la carretera progresivamente. Sin embargo desde entonces, la única mejora realizada fue en el 2004 cuando se ampliaron 500 metros; desde entonces apenas se habían hecho obras de mejora en este que es el único vial

de acceso que existe a la población (dado que la carretera de Rossell está considerada como un camino).

També s'ha asfaltat l'entrada del poble

VALLIBONA BUSCA RESTOS DE DINOSAURIOS

E. F.

El Grupo de Biología Evolutiva de la Universidad Nacional de Educación a Distancia (UNED) estuvo realizando excavaciones el pasado mayo, durante varias jornadas consecutivas, en el término municipal de Vallibona para hallar restos fósiles, especialmente de dinosaurios.

En estas primeras excavaciones se han valorado algunas localizaciones de las que se tenían referencias desde los años 80, pero que no habían sido abordadas de forma sistemática por un equipo de investigación. Los resultados preliminares servirán para delimitar los objetivos para que en un futuro haya nuevas fases de excavaciones. El equipo piensa volver a Vallibona, ante la colaboración recibida desde la administración local y atendiendo a que, durante esta campaña algunos vecinos se han referido a nuevas localizaciones que podrían ser evaluadas, como ha destacado a EL MUNDO el paleontólogo de Morella José Miguel Gasulla.

En estas primeras excavaciones, se han encontrado fósiles de hace algo más de 125 millones de años (durante el Cretácico Inferior) que corresponden a la fauna característica de otros afloramientos de la comarca. Entre estos restos se han recogido muestras de peces, tortugas, cocodrilos y dinosaurios. Estos restos, aunque aún escasos, son una buena señal en la dirección de uno de los objetivos que han llevado al análisis de los afloramientos en Vallibona y “que están relacionado con el descubrimiento de algunos restos de un gran carnívoro en la década de 1980”, ha dicho Gasulla. “A la vista de los resultados preliminares, todo el equipo se ha comprometido a volver a Vallibona para continuar con el trabajo” ha abundado el paleontólogo morellano.

Uno de los grandes aficionados a la búsqueda de fósiles del norte de la provincia, el vinarocense Manuel Domingo García Sanz, considera que el término de Vallibona podría deparar “grandes hallazgos” de la era de los dinosaurios. García, descubridor de restos del primer reptil volador en Europa, ha señalado que “aquí hay unos niveles de yacimientos que tal vez se han olvidado. Vallibona está al lado de Morella y pienso que también puede aportar una gran variedad y calidad de información al registro paleontológico”, ha añadido.

ORIOI SEMPRE ESTARÀ AL TURMELL

EMILI FONOLLOSA

Dilluns de Pasqua es va fer una caminada molt emotiva, ja que més de mig centenar de persones van pujar, la majoria a peu, fins al cim del Turmell, entre Xert i Vallibona, per fer un homenatge pòstum a Oriol Martí Segura, que va morir amb només 15 anys, atropellat per un camió quan pedalejava amb la seua bici ben prop de sa casa a Roquetes.

Oriol era un gran aficionat a recórrer la natura a peu i va ser el Turmell un dels llocs on més recentment havia estat. Així que un grup d'amics va decidir que aquesta muntanya tan emblemàtica del nord de Castelló havia de tenir alguna cosa per a

sempre que el recordara. Els senderistes procedien de nombroses poblacions (Vallibona, Vinaròs, Tortosa, Roquetes, Xert...). La majoria d'ells havien sortit a peu a primera hora del matí des de la plaça del Vall Més Amunt, de Vallibona.

En arribar al punt més alt, es va plantar un arbre que anirà creixent com haguera fet ell. També es col·locà una placa on hi ha la inscripció “Perquè el teu somriure perduri amb el temps entre nosaltres”. A més, es van llegir unes sentides paraules per part de diversos participants.

Amics, familiars, companys d'estudis i d'esports i també l'alcalde de Vallibona Juanjo Palomo no faltaren en aquesta caminada pòstum, per a la qual es dissenyaren unes camisetes en record d'Oriol.

UN AGOST REPLET D'ACTIVITATS

EMILI FONOLLOSA

La primera de les activitats d'un mes d'agost 2017 replet d'activitats i moviment a Vallibona va ser a càrrec del Col·lectiu Avinsilona que preparà una més de les seues atractives marxes pel terme. Aquesta vegada va ser una marxa nocturna, passant per les Roques i la capelleta de Santa Àgueda i va participar prop d'un centenar de persones.

El següent acte va venir de la mà d'Amics de Vallibona, que va presentar l'edició desena de la revista anual d'història, costums i actualitat del poble, "L'Esquirollet de Vallibona". Després prengué protagonisme quasi absolut la Comissió de Festes 2017 que ens oferí per començar la tradicional inauguració de l'abeurador, amb aigua de València però amb un afegit que agradà molt: l'actuació pels carrers del poble de Diabòlics Músics, un grup de batucada i malabars amb foc procedent de Sant Boi de Llobregat.

El dia 5 va ser la romeria a Sant Domingo, com sempre molt concorreguda. A les set del matí la xaranga de Santa Bàrbara Xino Xano va despertar el poble i uns quants s'anaren a anar a peu, tot i que la majoria ho va fer en cotxe. La xaranga també va actuar a l'ermita. La missa va ser concelebrada per mossèn Joan Andrés i mossèn Paco Vives, amb els habituals càntics. Es van repartir els gojos de S.Domingo, com sempre i es va besar la relíquia en acabar. Mossèn Joan destacà que l'ermita està ja totalment restaurada.

La nit de la proclamació de les reines i dames va ser brillant ja que ni el mal temps impedí que se celebrara de forma esplèndida i amb molta participació. La xaranga i la gent del poble va anar arreplegant cada reina i dama des de les seues cases i totes, amb els seus respectius acompanyants acudiren al recinte festiu. Tanmateix, no es va poder celebrar la cerimònia i el ball a l'exterior per l'amenaça de pluja, confirmada després. Així que la festa es traslladà a dins del pavelló, decisió encertada tot i que això suposà un notable retard en el començament.

Va ser proclamada reina major la vinarossenca Olga Calvo Beltrán, mentre que les dames eren la benicarlanda Clara Altaba Caldés i la vinarossenca Paula Tena Ortí. La reina infantil era Laia Meseguer i Yanai Cuevas i Núria Celma eren les dametes.

El primer diumenge de festes es va fer la missa en record del beat Maties Cardona, amb presència de reines i dames i la rondalla del poble. Eixa dia de tarda es van fer activitats al rocòdrom del pavelló poliesportiu i de nit, el concurs de truites.

Dilluns van ser més de 50 els que van sortir a peu cap a l'ermita de

Santa Àgueda, puntuals a les 8 del matí. Allí dalt, Grupo Castejón, com sempre repartí pastisset i entrepà per als participants en la romeria. La missa feta per mossèn Paco Vives va ser dins l'ermita i en acabar l'alcalde va anunciar les obres de restauració d'aquest exemple del Romànic de Reconquesta.

El grup de teatre "L'enfilat" i una projecció de cinema a l'aire lliure ompliren el que quedava de dilluns. Van continuar les festes amb varietat d'actes preparats per la Comi 2017 i també l'Ajuntament i entitats, com gimcanes infantil i adulta, nit de fira d'abril, pac infantil, nit dels anys 70-80, nit de disfresses, concurs de paelles, els tradicionals campionats, dia de l'aigua, nit jove, concurs de fanalets, fideuà popular, etc. Cal destacar que el dia de l'aigua va ser especialment fresc, la qual cosa va restar assistència respecte als altres anys. Les dames van obsequiar esplèndidament als qui s'atreverien a participar.

De les festes 2017, cal destacar especialment l'actuació de Pep Gimeno, el Botifarra. Després que dos estius anteriors la pluja va obligar a interrompre el seu concert, aquesta vegada ens obsequià amb una hora i tres quarts de música popular valenciana i divertides històries que ha anat recopilant per allí on va.

La nit de dissabte, en el decurs de la revetlla final, es va fer el lliurament de trofeus als guanyadors dels diferents campionats, a més de la tradicional xocolatada. Com a novetat, vam tenir fins i tot focs artificials.

El diumenge 13 va ser l'últim dia oficial de festes tot i que en jornades posteriors es van celebrar més actes. La inauguració de la restauració de la capella de la comunió, convertida en centre museístic dedicat a les taules medievals decorades de la sostrada mudéjar de l'església, va ser un dels actes més

LES FESTES 2017...

per J. Emili Fonollosa

MÉS FOTOS I VIDEOS A WWW.VALLIBONA.NET

...EN IMATGES

participatius i solemnes de totes les festes, amb presència del bisbe de Tortosa i nombroses autoritats.

El dilluns 14 ben de matí la nostra associació repartí els melons de moro perquè els xiquets fessen el seu fanalet per al rosari de les torxes. En acabar el rosari, Amics de Vallibona va concedir el premi al millor balcó engalanat en els carrers de la processó a Manolita "del Garxo" i tot seguit, vam repartir una bossa de llepolies a cada xiquet i xiqueta, haguera o no participat en el concurs de fanalets. Tot seguit, es va fer un teatret sobre els antics carboners, protagonitzat per xiquets, al carrer Pla; Jordi Fonollosa, "Miky" en va fer de narrador. També es compta amb la participació de la rondalla vallibonenca.

De tarda, a més, es va fer a La Carbonera la presentació del llibre del professor de Vilafranca Fèlix Edo "El guardià de les trufes", una novel·la que reflecteix com era la vida dels masovers a l'Alt Maestrat.

El dia de la Mare de Déu d'Agost, com és tradicional, se celebrà missa major amb ofrena floral a la Mare de Déu de la Font, de Pena-Roja de Tastavins, pensant que la romeria al poble turolenc estava ja a només dos anys vista. També es va lliurar l'Esquirollet de l'any 2017 als tres xiquets que garanteixen la pervivència del poble.

El dissabte 19 l'Ajuntament organitzà una visita nocturna guiada pels carrers i racons del poble.

En aquest agost, també vam tenir una exposició de pintura, a la sala d'exposició del centre d'interpretació del carboneig va exposar les seues aquarel·les Joana Meseguer, a qui en els

últims anys li ha entrat l'afició per pintar. També cal esmentar que en aquest agost es va fer l'acostumada excursió del club del jubilat de Vallibona, aquesta vegada va ser a Valderrobles.

A més, una vintena de persones van participar a la caminada estiuenca Vallibona-Fredes seguint el recorregut de la GR7, amb final com sempre dinar de germanor a la Colònia Europa de Fredes.

Així mateix, organitzat pel Col·lectiu Avinsilona amb la col·laboració de l'Ajuntament de Vallibona 70 persones van fer la caminada de la lluna quasi plena. El recorregut va ser de pujada per la pista de Rossell pel carreró les Moles, passant pel prigonet de Sant Marquet i de baixada per la pista del Grau.

DE FESTA EN FESTA

REINES VINAROSSENQUES

EMILI FONOLLOSA

La sort va voler que la reina de festes 2018 de Vallibona siga la jove vinarossenca amb arrels vallibonenques Paula Segura. No és la primera vegada que la reina és de Vinaròs ja que a aquesta ciutat de la costa van emigrar molt veïns de Vallibona durant l'èxode rural.

La reina infantil serà Mireia Celma, també vinarossenca, com va quedar decidit per sorteig durant les passades festes de Pasqua, mentre que el càrrec de fester major infantil serà Unai Martí.

Este estiu les festes de Vallibona tindran una de les majors representacions de reines i dames més importants dels últims anys ja que n'hi haurà onze en total (cinc dames grans, quatre infantils i dos festers). Les dames grans que integren la cort d'honor en són Núria Vegué, Regina Segura, Irene Salom i Ariadna Pitarch. Les dames infantils són Blanca Querol, Marina Corro i Naiara Moliner. De festers infantils, a més d'Unai Martí, estarà Marc Segura.

La Comissió de Festes 2018 celebrà diversos actes en aquesta Pasqua, a més de l'elecció de reines i fester. Així hi hagué entre altres coses, ball popular "sopar de sobaquillo" i un multitudinari dinar de paella, preparada per Carmen, la "cuinera per excel·lència" de Vallibona.

PONT DEL PILAR MOLT VARIAT

E. F.

El llarg pont del Pilar 2017 Vallibona s'omplí de visitants, com calia esperar entre tots aquells que aquell divendres van poder fer festa. Ningú no es va avorrir, va haver-hi una bona varietat d'activitats.

Per una banda, va prendre possessió de la parròquia de Vallibona Mossén.Genaro Cachaca, compartint-la amb Rossell I Sant Rafel del Riu. La tarda de dissabte, es va fer jornada de portes obertes de l'alberg al santuari de Sto. Domingo.

I cal destacar els primers actes de la Comissió de Festes 2018, amb sopar popular (assistència de centenar i mig de persones), preparat per Carme i després ball amb el trio Triband, que va ser patrocinat per la Comissió 2017. També es va fer un esmorzar popular i festa infantil, tot per veure que la Comi 2018 tenia ja ganes de triomfar.

A més, l'associació d'Amics de Florencio Pla va fer una caminada per resseguir les passes de la història i la nostra Associació Cultural "Amics de Vallibona" començà a repartir els calendaris del 2018, editats a benefici de la restauració de Santa Àgueda.

PONT DE LA IMMACULADA

E.F.

La Comissió de Festes 2018 de Vallibona celebrà el dia de la Immaculada un dinar de germanor al pavelló poliesportiu, preparat per la cuinera Carmen.

En finalitzar el dinar, es va fer un gran concurs de postres amb regal. Va ser guanyat pel pastís de torró, elaborat per Tónica Martorell. De tarda es van fer jocs populars per als menuts i xocolatada. A més, també va haver-hi l'actuació del grup Solk, a l'Hostal La Carbonera.

Ja el dissabte, va haver-hi sopar de pa i porta i ball al pavelló amb duet. A més, a l'alberg de La Pastora, a Santo Domingo, es recuperà el tradicional bureo amb la rondalla de Vilafranca i també es va fer un sopar popular.

COL·LABORACIONS ESPECIALS

L'ORGANISTA DE VALLIBONA. 1692

ARMAND SARIÑENA

Seguim les investigacions i recopilació de documentació antiga relacionada amb l'orgue i organistes de Vallibona. Per a més informació veure els articles relacionats i publicats en aquesta mateixa publicació anual (1).

En aquesta ocasió hem trobat dos nous documents datats el 22 de febrer de 1692 (2). Aquestes actes estan redactades per Pere Querol, notari resident de Vallibona. El document està compostat de 9 pàgines, els notaris cobraven per pàgina i s'entén que diluïen i repetien les condicions.

Farem un resum de les parts que considerem més importants d'aquests documents contracte.

Vallibona a través de *"los Magnífichs jurats de la present vila en nom de Patrons que son de los Benifets instituït y fundat en la Iglesia Parrochial de dita vila per lo glorios Monseñor Pere Fonoll present canonge y Claborde? de la seu de la ciudad de lleyda..."*, busquen un organista que a la vegada faci de mestre d'escola.

Els candidats són dos veïns de Vallibona Miquel y Berthomeu Querol del Molí del Ferro. Estan triats pels seus coneixements musicals i escolars *"tinguen obligacio de tocar dit orgue y enseñar de llegir, escriure y contar ab tal que en cas de vacacio de dit benifet se haja de presentar per los dits Patrons a persona habil y Idonea pera tocar dit orgui de les parentelles de dit Miquel Querol y Berthomeu Querol del moli del ferro a daquell que mes abil los pareixera y en cas de igualtat sia preferit lo parent mes proxinch"*.

Finalment Berthomeu Querol serà l'elegit i apareixerà ell sol al segon document.

En els contractes notariais, com és aquest cas, s'especifiquen clàusules per garantir que es compleixin els acords, existeix ja en aquesta època una certa falta de confiança.

En la primera clàusula, figura com a corresponsable de Berthomeu Querol un familiar, Joseph Mijavilla Querol, segurament el seu oncle. *"... llaurador de la present vila de Vallibona, vehi y habitant com a desendent y mes conjuncta persona de Berthomeu Querol del moli del ferro"*

S'afegeix al final del segon document: *"... (tenint dret en cas de vacació de dit Benifet sa ha de presentar per los dits Patrons al Parent mes proxinch;) lloe aprona ratifique y confirme la dita apluacio y agregacio de dit benifet al orgui y escola que per los dits jurats en dits noms se ha fet..."*

Una altra de les garanties en cas d'incompliment, fa referència a hipotecar tots els seus bens com també els seus mobles. *"... son obligacio de tots nos bens tant sitis com mobles haguts y per haver"*.

Aquest acord està confirmat per el Bisbat de Tortosa. *"lo qual se ha aplicat y agregat segons consta ab lo decret sit en la curia Eclesiastica de Tortosa en catorze dies del present mes e any."*

Acaba el document amb la frase: *"Actum en Vallibona Regne de Valencia. Diocesis de Tortosa"*

"Testes Philip Giner y Gaspar Fonollosa llaurador de la present vila de Vallibona vehins y habitants"

L'edició per part de l'Ajuntament de Vallibona del llibre Art i Arquitectura a l'Església de l'Assumpció de Vallibona, permet afinar els altres informes existents a dia d'avui, i requereix comparacions i anàlisis.

En el article de Joaquim Iturat indica en la visita pastoral de 1693, pàg. 58 la realització d'un retaule major y un nou orgue (3).

Es cert que la Independència de les aldees de Morella el 9 de febrer de 1691, obre una millor economia en els pobles de la comarca. El document del 29 de juny de 1697 (4) explica amb detalls la realització del nou orgue, amb la utilització de la "cañuteria" en bon estat de l'antic orgue.

Una contradicció apareix en el pagament. Per una banda en la visita pastoral de 1693 s'indica *"exempto los vuit cafisos que han de dar a mol Vicent Messeguer per a la fabrica del orgui"* (5). Per altra banda, comparant amb el document del 29 de juny de 1697 diu: *"Me. Vicent Messeguer xutge de la present vila de Vallibona vehi y habitant. Atenent y considerant que una moltes vegades ha promes als jurats de la present vila de Vallibona que sempre que volguessem fer lo orgui de la iglesia parroquial de la present vila pera honra y gloria de Deu nostre senior me obligaria a pagarlo y complir tot alló que la Universitat de la dita vila se obligaria per estar dita vila molt cansada y tenir falta de medio pera podero complir... Així ambdos ahora prometo tot lo dit fer, tindre y complir"*. (6)

En el primer document el Jutge Vicent Messeguer rep un pagament i en el segon document, 4 anys més tard, diu de fer-se càrrec del pagament de l'orgue. Ho deixo a l'apreciació i interpretació de cadascú.

Los problemas del órgano de Vallibona sigue y continua, con ciertas similitudes.

Ha vivido y vive las vicisitudes de la Historia pasada y actual.

Es un familiar mas del pueblo que sigue las peripecias del momento.

Cuando se habló de la restauración, se habló también de su financiación (7).

Llegó el momento y se encuentra en la web la decisión "La Diputación de Castellón financia la restauración del órgano barroco de la Iglesia de Vallibona", fechado 20 junio 2012. "... el presidente provincial se ha preocupado en Vallibona por la restauración del órgano... llevada a cabo por la Fundación Blasco de Alagón con la financiación de la Diputación de Castellón ..." (8). "El señor Rossend Aymí organero y organista está llevando a cabo los trabajos de restauración".

En la inauguración del 12 de octubre 2013 (9), se relata la satisfacción de las diversas entidades presentes, antes del concierto.

El presupuesto de ejecución es de 15.000 euros.

Sobre este noble proyecto hay un solo problema que surge, el señor Rossen Aymí no ha recibido, a día de hoy, ni 1 euro por su trabajo.

Donde se han escondido estos 15.000 euros financiados por la Diputación de Castellón?

Seguirá...

(1) Esquirolet nº 5 any 2012, El Órgano de Vallibona, pàg. 8-9. Armand Sariñena.

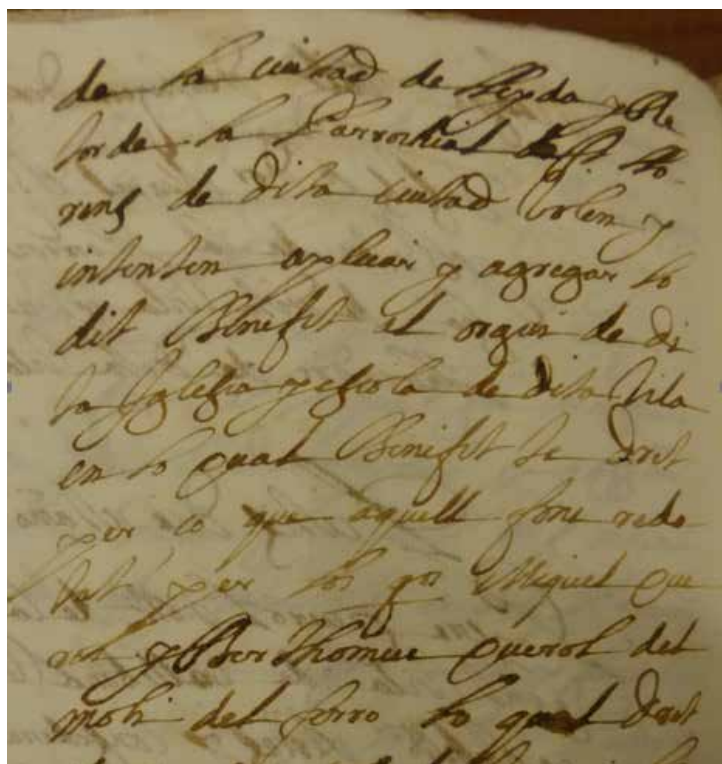
Esquirolet nº 6 any 2013, Orgues i organistes a Vallibona, pàg. 13, 16. Armand Sariñena.

Esquirolet nº 10 any 2017, El orgue de Vallibona de 1697, pàg. 24. Armand Sariñena.

(2) AHNM. 1692. Notari Pere Querol.

(3) Art i Arquitectura a l'Església de l'Assumpció de Vallibona.

(4) Esquirolet nº 10 any 2017, Orgues i organistes a Vallibona,

Fragment de l'acta notarial. AHNM. 1692. Notari Pere Querol. Ref. P1010591

pàg. 24.

(5) Visita Pastoral de 1693, Arxiu Capitular de Tortosa, C. 13 document 53. Com a referència dels preus: L'almudin de la ciutat de valencia. Precio de un cahiz de trigo en 1692, 7 libras, sea 8 cahizes 56 libras. Precio del organo en 1697 "pagar cent cinquanta sinc lliures de Valencia".

(6) AHNM. 1697. Notari Vicent Arrufat.

(7) Esquirollet n° 5 any 2012, pàg. 4.

(8) Consultar la web al títol indicat.

(9) Esquirollet n° 7 any 2014, pàg. 3.

FRANCISCO DE LA TORRE, NOBLESA A VALLIBONA EN TEMPS MODERNS

JUAN JOSÉ VEGUÉ GUIMERÀ

En poques ocasions s'ha parlat de la presència de noblesa a Vallibona; tot i la constància, en època medieval, de Blasco de Alagón i altres com Vidal de Sagues, en temps de la història moderna trobem Francisco de la Torre i Sevil.

Es tracta d'un noble tortosí que fugí de la Guerra dels Segadors (1642-1643), quan l'exèrcit francès i els rebels catalans assetjaven la ciutat del sud del Principat de Catalunya; ell, cavaller de l'Orde de Calatrava i posteriorment administrador d'alguns territoris, defensor del rei Felip IV i descendent de catalans, valencians i aragonesos, va partir amb la seva esposa, la també noble Anna Guerau, qui posseïa arrendaments de terres i molins fariners a Vallibona.

Francisco de la Torre no era un privilegiat comú, sinó que també era poeta i astròleg; hi ha documentades cartes entre ell i els grans literats de la Espanya barroca (Andrés de Uz-tarroz, Baltasar Gracián, la Cort de Madrid on estaria després un germà seu com a organista de Carles II, etc.), enviades a Madrid, València i Saragossa, entre altres indrets de la geografia hispànica. El seu interès per la tranquil·litat, el passat medieval, les boniques constel·lacions que s'aprecien a Valli-

bona i les amistats que havia fet a Morella (Joan Francesc Ram, futur Cardenal Ram), com també el conreu de nova lírica, la influència de la qual trobà al nord valencià, foren part dels motius de la instal·lació dels De la Torre-Guerau a la localitat d'Els Ports. Sense deixar de banda la seva producció poètica, es creu que la seva obra màxima *Entretenimiento de las Musas* (1654) l'escrigué a Vallibona o a Morella.

Tal com s'ha citat anteriorment, la seva esposa havia adquirit, segurament, per herències familiars, possessions patrimonials a Vallibona, i segons afirmen certs protocols de l'època, les sèquies que abastien els camps i els molins fariners havien estat boicotejades pels pagesos i líders locals, fets pels quals Francisco de la Torre tingué que adaptar-se al món rural i deixar de banda els privilegis durant la seva estada; per tant, un dels principals factors de l'empremta dels De la Torre-Guerau foren els motius econòmics de les rendes que posseïen. Finalment, el llinatge De la Torre-Guerau va desaparèixer de Vallibona i no deixà descendència, però segurament que el patrimoni passà a noves mans; no hi ha constància de més documentació sobre el tema.

Sabem que tingué quatre fills, alguns batejats a Vallibona els anys 1647 (Joan de la Torre) i 1656; aquest últim any, Josep Guimerà, qui fou el meu avantpassat, i la seva futura muller Polònia Prades van rebre les aigües del baptisme, probablement de la mà del noble, segons documents. Un fet curiós, tenint en compte que la batllia del Consell General (l'alcaldia durant la tinença de Morella sobre Vallibona) la ocupava Blai Guimerà, el pare del primer dels citats.

Per finalitzar, voldria donar a conèixer, mitjançant un croquis mental, la Vallibona moderna: una petita església en reformes, sense la capella de la comunió ni les cúpules barroques que engalanen les antoves, amb les muralles a mig enderrocar per l'augment de la població (construcció del Carrer Nou i altres indrets del Barranc), la constant lluita per la independència de Morella, els contactes entre Vallibona i la Monarquia Hispànica (hi ha documents del regnat de Carles II que demanen molt d'auxili a Vallibona per als conflictes bèl·lics), la instal·lació de nous artesans, nous càrrecs administratius, el dogma de la Mare de Déu que arriba des del Concili de Trento per quedar-se (l'Assumpció de la Verge, en aquest cas), les pugnes amb diferents ordes religiosos veïns com Benifassà, etc.; en definitiva, la constitució de la Vallibona de la modernitat.

Cavaller de l'orde de Calatrava, de la qual formava part Francisco de la Torre

EL PONT DE CAPDEVILA DE VALLIBONA

JORDI FONOLLOSA

El pont de Capdevila està situat en el camí de Morella que arriba a Vallibona a uns 1200 metres del poble, infraestructura necessària per creuar el riu Cervol quan porta cabal.

Degut a la poca alçada del pont, aquest era molt vulnerable a les fortes riudes que es van anar produint en el temps, doncs sabem que es va tenir que reconstruir en varies ocasions.

Els que no hem vist el pont de Capdevila ens preguntem com era. El que podem observar són les restes de pedra dels arrancs del pont a banda i banda, que encara es conserven. Jo vaig ser dels que va pensar que era de pedra però no es exactament així, de fet en alguna època segur que sí que ho era perquè era l'únic material constructiu disponible, però l'últim pont que va existir estava construït amb materials alternatius a la pedra com bigues de ferro i fusta. Per tant no estem parlant d'un pont si no de varis, ja que les riudes se'ls van emportar en diverses ocasions i es va haver de refer amb diferents solucions constructives en funció de l'època.

No hi ha massa documentació sobre aquest pont com sòl ser habitual, però he trobat alguna referència bibliogràfica que recull una Visita Pastoral, documents del BOE i de l'Ajuntament de Vallibona que ens expliquen algunes coses.

Arran d'una Visita Pastoral de **1693** el bisbe fa un informe reclamant la reconstrucció del Pont que en aquell moment està malmès, per facilitar als habitants de les masades poder accedir a la missa dominical. En el treball de Yolanda Gil, ens ho explica d'aquesta manera:

Dibuix sobre foto. Jordi Fonollosa, gener 2016

"Más importantes desde el punto de vista arquitectónico eran los puentes, estructuras creadas por el hombre para atravesar ríos y barrancos que debían ser continuamente reparados para atender al correcto tránsito de hombres y caballerías. En muchos casos puentes con muchos años eran derribados por las brutales avenidas de los ríos, y en ocasiones eran los propios obispos los que insistían en su reparación para garantizar la asistencia a la misa dominical, así sucedía en 1693 cuando el puente que permitía el tránsito entre Vallibona y Morella se hallaba derruido".

"... En ocasiones el mantenimiento de los puentes era visto como necesario incluso por los propios obispos, en 1693 el obispo de Tortosa pedía que se reconstruyese el puente que desde Vallibona conducía a Morella para facilitar a los

Estat actual de les restes del pont

habitantes de las masías poder acceder a la misa dominical y la administración de los sacramentos." (1).

(1) A.G.T., Visit P. 53, C. 13. (Hojas sueltas). "Item troba que per haver lo riu derroit part del pont que va a Morella succehix que en temps de aygues avengudes los de les masades que están apart no poden oir missa los dies de festa, y encara a succehit per no poder pasar lo retor a administrar los sacraments morir algu sens ells lo que es molt sensible. Per qo dit Qm. Señor mana ais dits jurats que dins tres mesos formen dit pont y acomoden aquell de manera que faciliten los damunt dit inconvenients".

A.G.T., C 13, Doc. 53, s/p . (hojas sueltas) Visita pastoral a Vallibona en 1693.

Font: Arquitectura de la época Barroca en Castellón. Yolanda Gil Saura. Castelló 2004. Pàg.180.

En un altre document de **1853** podem veure que es torna a reconstruir el pont, diu:

*"Anuncios. Presidente del ayuntamiento constitucional de Vallibona. Por la corporación que presido, se ha acordado que el que quiera entenderse en la construcción de la obra del **punte dicho de Capdevila**, sito en el término de esta jurisdicción y camino que de la misma, guía a la de Morella, se presente ante esta corporación... Vallibona 5 de diciembre de 1853. El presidente, José Vives, Cristobal Querol, secretario." (2).*

(2) BOLETIN OFICIAL DE LA PROVINCIA DE CASTELLON, LUNES 12 DE DICIEMBRE DE 1855.

En un llibre de "gastos" del Ajuntament de Vallibona del 4 de desembre de **1911** podem veure que es torna a fer una intervenció en el pont.

"Satisfecho a Vicente Segura Mestre por dos picos para construir un puente al Rio Servol en Capdevila."(3).

(3) Libro de gastos Ajuntament de Vallibona. Ref. 1163.

Una altra notícia sobre el pont La trobem en la publicació de 1928, agost, 9 Diario de Castellón nº 1004, on diu:

"El camino vecinal.

Han reanudado las obras en nuestro camino vecinal, paralizadas hace cuatro años, y en la próxima semana llegará el inteligente ingeniero de la Excelentísima Diputación don Angel Balbás, para la dirección del levantamiento de cimbras en los tres puentes que se han construido sobre el río Cervol."

Es de suposar que els tres ponts són el de Capdevila, el del Davant i el del Molí la Torre.

L'última versió del pont coneguda

Era un pont amb bigues de ferro en forma de I, amb taulons de fusta i terra per damunt. La barana era un passamà rodó suportat per tres puntals de ferro amb un forat, segons descripcions d'Alejandro Segura, Llúcia Llopis i Vicent de Juana.

El pont de Capdevila se'l va endur la riuada de 1945, també el pont del Davant, el del Molí la Torre i fins i tot el del barranc de la Gatellera que dona accés al raval de Vallibona. Tots aquests ponts tenien la mateixa forma constructiva.

Com feien per passar a partir de 1945 quan el riu es va endur el pont per poder passar quan el riu baixava? L'existència de la carretera CV-111 des de 1929 on podien circular els automòbils va fer que aquest pont no fos imprescindible i ja no es tornara a reconstruir.

``LA CAMPANA GROSSA``

FIDEL GUIMERÀ GINER

Así es como la llamamos la gente de Vallibona a la campana más grande que tenemos en el campanario, la que nos da las horas; tan orgullosos estamos de ella que hasta le hemos dedicado un verso, el cual dice así: "María me diuen, cent robes me peso, el que no seu cregue, que vingue i me sospeso". La última vez que subí al campanario fue en compañía de Jordi el encargado del reloj, el cual me ayudó a leer las grabaciones que tienen las diferentes campanas, ya que mi cansada vista no me da para tanto; siento mucho que, cuando estaba debajo de la campana buscando información, el reloj diera las horas y Jordi salió disparado tapándose los oídos con un susto de muerte; respecto al verso sobre la María pude comprobar que sus autores no sabían de quién hablaban, la "menuda"; la "Grossa" se llama Santa Bárbara, y la otra San Vicente.

Cuando yo tenía unos 18 años, estas campanas se las volteaba mientras el santo que representaba aquella fiesta era pasado en procesión por todo el pueblo; yo subí muchas veces, solíamos ir cinco o seis. "La menuda" no la tocábamos porque, además de faltarle un trozo, tiene una raja de arriba abajo y suena igual que si fuese de fango. Lo primero que hacíamos era mear en un bote de hojalata y verter aquel líquido sobre los ejes de las campanas, el cual hacía de lubricante; cuando el santo salía a la calle, empezábamos a voltearlas; la San Vicente, la que está oxidada, tiene un sonido impresionante y un contrapeso muy nivelado; uno solo tirando de una cuerda la volteaba sin padecer; la "grossa" nos poníamos todos los que éramos a balancearla hasta que daba la primera vuelta. Cuando ocurría esto con uno a cada lado y uno o dos al centro, dando empujones a cada vuelta, éramos suficientes y aquel sonido sonoro y contundente de compases lentos era impresionante.

Fijarme en la campana "grossa" sólo ha sido para contar la manera en que llegó hasta Vallibona: cuando la carretera más cercana que había del pueblo era el puerto de Querol, todas las campanas del pueblo (incluso las de Santo Domingo) se pudieron traer fácilmente a lomos de caballerías; en cambio, "la grossa" con sus 771 kg de peso más lo necesario para transportarla, mandaría la tonelada de peso; esto necesitaba de un transporte especial, que se preparaba mediante una

horquilla de madera de encina, se ponía encima de ella la pieza a transportar, se la sujetaba bien con cuerdas y luego se arrastraba tirada, con caballerías, hasta su destino; de esta manera, llegó la campana "grossa" desde Querol a Vallibona, lo mismo que, con anterioridad, hicieron las ruedas de los ocho molinos harineros que hay dentro del término, por la orilla del río.

Este tipo de transporte, cuando es cuesta arriba es cuestión de prepararle el camino allá donde haya peligro de deslizarse; si hay tierra, cavan una acequia y lo hacen circular por dentro: ponen trancos, piedras, incluso tiran con cuerdas atadas a los árboles; con el camino preparado, ponían todos los animales que fueran necesarios, y arriba, en llano y terreno nivelado es donde más podían avanzar porque era tirar al paso que podían andar los animales. Desde Santa Águeda a Vallibona, si nos paramos a pensar cuántos días les costaría bajar aquel transporte que no era más que un patín que se deslizaba fácilmente, sin frenos, y pesaba mil quilos. Si desde la ermita lo vemos difícil, del Mas d'en Blanc hacia abajo con la pendiente, curvas, escalones y empedrado

que hay, supongo que así sería. Por fin, la campana llegó al río, debajo mismo de la central de la luz y allí acudió todo el pueblo a verla, entre ellos el cura; mientras aquellos que la transportaban se tomaron un merecido descanso. Las mulas que tiraban de aquel transporte eran de la masía "La Basseta", de lo mejor que había entonces por la zona en tiro y arrastre. Su dueño tenía un dicho que decía: "Monges, flares, capellans i freds tardans, la perdició dels paisans!". Una vez enganchados los animales empezó a arrearlos y aquellos no se movían. Entonces, aquel señor se acercó al cura y le dijo: "lo siento mucho *mossèn Blai*, esta presente campana no subirá". Éste dijo que si era por él, marchaba enseguida, y así lo hizo; entonces, les habló a las mulas con el lenguaje al que las tenía acostumbradas y aún no había llegado el "sinyó retó" al Carrer Pla,

la campana ya estaba en la plaza.

Este tipo de transporte, cuando yo tenía veinte años, todavía se usaba: sobre una horquilla de madera de encina, de dos o tres metros de larga, ponían una plataforma con tablas de madera, la cargaban de piedras y la tiraban y arrastraban con mulos para construir o arreglar márgenes de piedra seca. Quiero recordar a mi tío Paco, el cual con seis años de edad estaba en el río cuando la campana llegó allí, y luego me contó lo que sucedió en su subida hasta la plaza.

LA PASTORA

EL MÍTICO GUERRILLERO “LA PASTORA”, FUENTE DE INSPIRACIÓN PARA UNA SINGULAR OBRA TEATRAL

EMILI FONOLLOSA

El mítico guerrillero de Vallibona Florencio Pla Meseguer, “la Pastora”, cuya vida dio pie a la novela con la que la Premio Planeta Alicia Giménez Bartlett logró el Premio Nadal, ha sido fuente de inspiración para la compañía teatral castellanense La Ravalera en una peculiar representación, con añadidos documentales, que se estrenó los pasados 19 y 20 de mayo en el festival teatral “El Cabanyal íntim” de Valencia, dedicado este año a “la memoria”.

En el pabellón de Vallibona, se grabaron escenas de la parte documental del espectáculo

La obra ya parte de un singular nombre, “Instrucciones para no tener miedo si viene “La Pastora” y es que La Ravalera Teatre, con las creadoras del proyecto, las dramaturgas y actrices de Castelló Nuria Vizcarro, descendiente de Vinaròs, y Laia Porcar han querido por encima de todo desmitificar la “injusta fama de despiadado y violento” (se le llegaron a atribuir 29 asesinatos) que tuvo este singular personaje, del que ya se han escrito otros libros además del citado.

“No es un espectáculo biográfico, sino que a partir de este personaje y de pasajes de su vida, queremos reflejar cómo nos influye en la nuestra, queremos ver qué detalles de La Pastora son universales” dicen esta pareja de jóvenes actrices. “Documental teatral de ficción a la vez que realista” podría ser una forma de definir este espectáculo. Tenía texto interpretado por estas actrices, pero representando a diferentes personajes y audiovisuales como la que se hizo en plenas fiestas de Pascua en el polideportivo de Vallibona, con participación de un buen número de vecinos y visitantes. “En el fondo, la obra explica nuestro viaje ficticio para conocer a “La Pastora” decía Núria, mientras Laia reconocía la fama de Florencio que ha continuado e incluso se ha reafirmado tras su muerte. “La historia nos llega diciendo que era un maquis hermafrodita, esto nos llevó a investigar y hablar con gente conocedora de su vida como el historiador Raül González, profesor en el instituto de Vilafranca, vimos que al contrario de lo que se ha dicho muchas veces, fue una persona que sufrió mucho y retratarlo es como dar a conocer una época en la comarca de Els Ports, lo que permite hablar de los pequeños pueblos, de lo que significa estar asilado...”

En Semana Santa, Núria y Laia participaron en una jornada cultural organizada por el Centre d'Estudis d'Els Ports, en Vallibona, en la que el acto central fue precisamente una conferencia del citado profesor dedicado a Florencio Pla. Al término de su intervención, que fue seguida por numeroso público, habló también la sobrina de Florencio, Elena Solanas, quien lleva años recopilando información sobre su vida y destacó que nadie con los que ha podido entrevistarse que tuvieron contacto con él ha dicho una palabra negativa, coincidiendo todos en que fue una extraordinaria persona. En esa Semana Santa también mantuvo una reunión en Vallibona la “Associació Amics de Florencio Pla”, creada para honrar la memoria de este singular personaje de la comarca de Els Ports.

Las dos actrices de La Ravalera, durante la representación de la obra

PASSEJANT PER LA HISTÒRIA RECENT

L'associació Amics de Florencio Pla Meseguer, va celebrar la jornada anual “Passejant per la història recent”. Aquesta vegada ha estat una petita excursió al molí Rico i en tornar ha visitat el cementeri municipal de Vallibona, on Fidel Guimerà ha parlat de la part civil del cementeri on històricament han estat soterrats els “bandejats” persones que la religió catòlica no considerada que pels fets ocorreguts en les seues morts

o per circumstàncies personals no eren dignes de estar soterrades a la banda dreta del cementiri tradicionalment catòlic, com ara suïcidats o els dos "bandolers" maquis desconeguts, que es troben soterrats a la fossa comuna.

QUARTA FESTA DE LA PASTORA

E.F.

L'associació Amics de Florencio Pla Meseguer "La Pastora", va celebrar a Vallibona aquest 21 de juliol la 4t festa de La Pastora.

Es va començar amb una taula rodona a les antigues escoles amb participació d'Hortènsia i Lúdia, les filles de Francisco Serrano, el guerriller conegut com "El Rubio" i la neboda de Florencio Pla, Soledad Roig. Van explicar les seues vivències de menudes i com els va afectar el ser filles i neboda d'un

maqui; va ser una xerrada enriquidora i molt emotiva. En acabar va actuar pel poble la xaranga Estrella Band; va acudir fins a la piscina i animà un "vermut musical". Es va acabar la festa amb un dinar popular. Van col·laborar en els actes l'Ajuntament de Vallibona i l'Hostal la Carbonera.

LA TINENÇA DE BENIFASSÀ REIVINDICÀ EL RECORD DELS MAQUIS

L'Associació de Veïns de la Pobla de Benifassà organitzà a mitjans de maig les I Jornades dels Maquis, per repassar el perfil, escenaris, fets històrics de la repressió i protagonistes.

Eren guerrillers que escapaven de la Guàrdia Civil i van ser fidels als principis democràtics i les seues idees antifranquistes. Les muntanyes de la Tinença de Benifassà van ser l'escenari perfecte pel qual es van moure entre masies, senders i campaments, mantenint viva la flama de la lluita contra el feixisme.

Unes 200 persones van participar en els actes, en diversos espais com la Societat, el mas de la Pastora, la Teuleria i diferents immobles de la Pobla, escenaris de fets relacionats amb els maquis, que es van deixar veure per la comarca on adquirien productes d'alimentació i neteja, van realitzar actes polítics, ajusticiaments, etc. La població es va relacionar amb

els guerrillers de forma més o menys voluntària i van veure la seua vida complicada per la presència de contrapartides, mesures decretades en la lluita contra els maquis i repressió.

La Tinença de Benifassà reuní ponents que han analitzat l'existència d'aquests grups des de diferents òptiques. Així Miquel Ibáñez, director conservador del Parc Natural va analitzar l'impacte que van suposar les mitjanes de terra

cremada, les restriccions al tancament de masies, les contrapartides i execucions. La periodista Clàudia Ruiz va presentar algunes de les seues conclusions sobre les entrevistes realitzades en el territori, cançons, pel·lícules i llibres. El catedràtic de la URV autor de Maquis, el puño que golpeó al franquismo, Josep Sánchez Cervelló, va desgranar l'activitat guerrillera de la zona i va destacar "l'alt nivell acadèmic de les mateixes". Per la seua banda Raúl González, autor de Maquis i masovers (Onada Edicions, 2018) va analitzar la sort dels masovers, que van col·laborar amb els maquis, els seus motius ideològics i repressió de la Guàrdia Civil. Josep Prades va realitzar una emotiva narració d'episodis viscuts a la comarca de la Tinença.

Les jornades van servir per segellar amb abraçades entre famílies de masies fets històrics que van tenir lloc fa dècades, van intervindre ancians que van presenciar la presència de maquis i contrapartides quan eren xiquets i, fins i tot, familiars de **Florencio Pla 'La Pastora'**, com la seua neboda-néta Elena. Raúl González ha indicat que "aquest maqui s'ha mitificat probablement, ja que va ser un supervivent, no estava especialment ideologitzat, va saber adaptar-se a as adversitats i per res va ser el terror i manipulació de què parlava la premsa franquista de l'època ja que va tenir molt poc protagonisme en les accions del AGLA. Encara no s'ha realitzat una biografia d'ell".

Per la seua banda Elena, que porta 10 anys investigant sobre el record de Florencio Pla, ha indicat que "era volgut per la família i s'ha escrit de forma molt falsa de tots nosaltres. Els nostres avantpassats van patir la repressió i la por. Amb 49 anys no vaig poder conèixer al meu oncle, ens van dir que havia mort el 2004, no ens van permetre conèixer-lo, no sabem la seua història, com es va sentir. La lluita és ara treure el morbo i posar en el lloc que li toca al meu oncle. Va ser un supervivent que es va haver de fer maqui, però era pastor. Ens deien que no anàrem a Vallibona que no el volien i resulta que allà l'adoren i fins i tot ens van oferir fer una associació d'amics de Florencio Pla Meseguer, on volem buscar la seua història i la de la comarca dels Ports a través d'activitats de recuperació de la memòria. A poc a poc es va la por i s'està dignificant la memòria del meu oncle, amb jornades, obres de teatre i poesia", ha explicat una satisfeta Elena.

Per la seua banda Joan Beltrán, coordinador de les jornades, ha remarcat el "absolut èxit", de les I Jornades, que han conclòs amb un sentit homenatge d'Ajuntament i veïns cap a les víctimes d'aquells convulsos anys. Es va descobrir un monòlit i es va destapar una placa al cementiri vell de record cap a les víctimes de la repressió franquista.

EL CREBALÒS JA SOBREVOLA LA TINENÇA

Els dos joves exemplars de crebalòs van arribar al Centre de Recuperació de Fauna del Forn del Vidre (La Pobla de Benifassà) el passat 29 de maig, cedits per la Vulture Conservation Foundation.

Una volta revisats per veterinaris i dotats d'emissors satel·litaris, el 30 de maig van ser presentats a la població local a Bel (Rossell) per la Vicepresidenta del Consell, Mónica Oltra, i la Consellera d'Agricultura, Medi Ambient, Canvi Climàtic i Desenvolupament Rural, Elena Cebrián. També va estar present l'alcalde de Vallibona Juanjo Palomo. Després de la presentació, els dos exemplars van ser traslladats a un niu artificial per aclimatar-los al seu nou entorn, sempre sota contínua vigilància.

El dia 27 de juny, Alòs (el més gran dels polls), després de 28 dies en el hacking i amb 123 dies de vida, va iniciar els primers vols.

Es tracta de "reforçar el patrimoni cultural i natural, recuperar la memòria duna forma de viure i de fer compatible la natura i l'activitat humana", ha explicat Cebrián juntament amb l'alcalde de Rossell, Evaristo Martí. Ha parlat de "reconèixer el que tenim i hem tingut per a passar de la perifèria al centre de la conservació de la natura".

Desapareguda de la zona cap a finals del segle XIX, l'espècie era coneguda amb el nom local de 'crebalòs', paraula que ha deixat rastre toponímic en diversos municipis de la comarca. A hores d'ara, la seua presència en la Península Ibèrica es limita als Pirineus, on hi ha la major població natural d'Europa occidental, a més dels Pics d'Europa i les serres andaluses de Cazorra i Segura, on ha estat reintroduïda en els últims anys. Elena Cebrián ha posat èmfasi en la importància interterritorial que té la introducció del trençalòs en Castelló.

De fet, el projecte de la Tinença ha despertat un gran interès entre els especialistes nacionals i internacionals en l'espècie, atès que l'eventual consolidació d'una població en aquesta zona representaria un pont d'enllaç entre les poblacions pirinenques i andaluses, factor clau per a garantir la supervivència de l'espècie a llarg termini.

Elena Cebrián ha agraït la col·laboració de totes les entitats implicades en el procés, entre elles el Ministeri d'Agricultura i Medi Ambient, Governos d'Aragó i Catalunya i Vulture Conservation Foundation. A més, hi col·laboren Fundació FUNDEM, Red Elèctrica Española, Electra del Maestrazgo i APROCA.

La consellera ha destacat també que el projecte, en el qual té un paper especialment rellevant el Parc Natural de la Tinença de Benifassà, no solament ha de contribuir a recuperar un element especialment valuós del nostre patrimoni natural. També pot ser un factor rellevant en un àmbit territorial necessitat d'iniciatives actives de revitalització socioeconòmica i lluita contra el despoblament, per a la qual cosa s'ha compromès a comptar amb ajuntaments i les entitats de la zona.

NOTICIES CURTES

VALLIBONA TENDRÀ DEPURADORA

E. FONOLLOSA

Las aguas residuales de Vallibona podrán limpiarse gracias a las instalaciones de depuración que se van a crear junto al lecho del río Cervol. Dentro de los planes de depuradoras que la Conselleria tiene previsto crear durante el año 2018, ya se cuenta con partida presupuestaria para este municipio.

El alcalde Juan José Palomo ha valorado la importancia de esta mejora que considera muy necesaria para los momentos vacacionales en los que Vallibona se llena de visitantes. "Tenemos problemas de olores y vertidos de aguas sin depurar que ahora se solucionarán" ha destacado. Hay varias opciones para ubicarla pero probablemente se construya en la zona de "Els horts del Mallol"; "tenemos un problema de acceso pero éste problema está en todas las opciones que se barajan, adecuar los accesos es lo que va a provocar un encarecimiento de esta inversión".

ELS PORTS, LUGAR DONDE ESCONDERSE EN CASO DE GUERRA, SEGÚN PÚBLICO

E. F.

Un blog del diario digital Público publicó el domingo 22 de abril en un blog dedicado a "información insólita" y "actualidad pasteurizada", según se dice en su cabecera, un curioso reportaje firmado por Iñaki Berzaluce y titulado "Diez lugares donde esconderse en España si estalla la III Guerra Mundial", uno de los cuales es la comarca de Els Ports, en el norte castellonenses.

Con una fotografía donde se ve una vista general de Vallibona, recogida del diario El Mundo, realizada por quien suscribe, el reportaje decía sobre esta comarca: *Ubicada en el norte de Castellón, lindando con las provincias de Teruel y Tarragona se erige la comarca de Los Puertos de Morella (Els Ports en valenciano). Se trata de un área montañosa en la que viven poco más de 5.000 personas con una densidad siberiana (5 habitantes por kilómetro cuadrado). Allí levantaron su ecoaldea fortificada los protagonistas de 'Cenital', la novela postapocalíptica de Emilio Bueso, en la eventualidad de un colapso energético que no acaba de llegar.*

Lea todo este peculiar reportaje: <http://blogs.publico.es/strambotic/2018/04/escondites-espana-iiigm/>

-Des del 25 de març fins a l'1 d'abril a l'Alberg la Pastora, ermitori de "San Domingo" de Vallibona, hi hagué l'exposició de fotografies de Lluís Ibáñez Melià sobre les **Orquídies dels Ports**, comarques nord del País Valencià i limítrofes del sud de Catalunya i de l'Aragó. Es fa en commemoració de l'any de les orquídies (2017) de la Conselleria de Medi Ambient de la Generalitat Valenciana i per difondre el patrimoni natural de les nostres comarques i fomentar la seua conservació.

-Des de l'Ajuntament de Vallibona estem pensant la possibilitat de col·locar, al nostre poble, un **monument** que reta homenatge a l'ofici de carboner i sobretot a les persones que ho van exercir. El disseny que us presentem l'ha realitzat l'amic Jaume Gual. Us agrada la proposta? On ho col·locaríeu?

-Durant la passada Pasqua, es va fer una conferència de **Raül González Devís**, doctor en Història, titulada "Desconstruint el mite: la figura de Florencio Pla Messeguer, "la Pastora", es va inaugurar l' **exposició 35 anys del Centre d'Estudis dels Ports** al Centre d'Interpretació del Carboneig i es

va presentar la darrera **revista Papers dels Ports** i la pàgina web del Centre d'Estudis dels Ports.

-Extraordinari èxit de públic en el **Maqui'n Bloc 2018** de Vallibona, celebrat el 14 d'abril després d'ajornar-se per la pluja dues setmanes abans. Molta gent jove vinguda de nombroses poblacions participà en les activitats programades.

Netejant el terme

Activitats solidàries

-El carrer **Traversera del Forn** ha renovat les seues instal·lacions de clavegueram i aigua potable.

-La **brigada de Tragsa** realitzó labores de desbroce en la zona periurbana de Vallibona, llevant a cabo desbroce, poda y aclaro selectivo, con el fin de poder prevenir que posibles incendios forestales afecten al núcleo urbano.

La cabra tira al monte, i al poble també!!!

La pedregada del passat 20 de juliol va provocar danys a les canals

PENA-ROJA DE TASTAVINS

2019: any de rogativa Vallibona i Pena-Roja, pobles germans

El pròxim mes de maig, els vallibonenc complirem, com cada set anys, amb el compromís adquirit pels nostres avantpassats durant el segle XIX: el retrobament amb els nostres germans pena-rojins.

La nostra rogativa representa la fidelitat dels pobles cap als seus arrels, testimoniant la necessària solidaritat amb què els pobles han d'afrontar el seu futur.

Vull animar-vos a col·laborar, participar i disfrutar de la nostra tradició més important, la rogativa a Pena-Roja de Tastavins.

Vallibonencs, el 18 i 19 de maig vinent, tots a Pena-Roja!

Juanjo Palomo, alcalde de Vallibona

FOTOS DIVERSES

